

Darko Kovačić

Sveučilište Sjever, Hrvatska
darko.kovac1969@gmail.com

Sensorium McLuhanus²¹¹

Sažetak

U ovom radu analiziramo neke od osnovnih teza medijskog teoretičara Marshalla McLuhana te iste uspoređujemo s relevantnim suvremenim teorijama. Nadalje, definiram odnos između tehnoloških izuma, ekstenzija i tehnološkog determinizma, istražujemo argumente o povijesnoj i kulturnoj uvjetovanosti ljudske percepcije. Promatramo fenomen percepcije u filozofijskim izvorima antičke Grčke te ga uspoređujemo sa spoznajama suvremene neurobiologije. Predstavljamo specifičnosti sučeoone teorije percepcije Donalda Hoffmana te u odnosu na njegove teze analiziramo fenomene prostora i vremena. U kontekstu sučeljavanja starih i aktualnih teorija definiramo sud o medijima kao ekstenzijama ljudskog senzorijskog.

Ključne riječi: McLuhan, Hoffman, mediji kao ekstenzije, ljudske osjetila, percepcija.

211 Ovaj članak je kompilacija izabranih dijelova iz rada: Kovačić, Darko (2022). *Mediji kao ekstenzije ljudskih osjetila u svjetlu sučeoone teorije percepcije*. Diplomski rad. Varaždin, Koprivnica: Sveučilište Sjever

„Svijet pripada onima koji proniknu kroz njegovu iluziju.“

Ralph Waldo Emerson

I.

Marshall McLuhan je 1964. godine izdao knjigu koja se smatra pionirskom studijom u teoriji medija – „Understanding Media: The Extensions of Man“ (*Razumijevanje medija. Mediji kao čovjekovi proizvođači*). Suština McLuhanovog teksta je rasprava o tome kako se društvo oblikuje kroz komunikacijske medije i kako se nakon takvog oblikovanja kroz te iste medije odražava.

U svom radu McLuhan naizmjenično koristi riječi *medij*, *mediji* i *tehnologija* i za njega je medij „svako proširenje nas samih“ i „svaka nova tehnologija“²¹². Radi ovoga on stvarima koje se uobičajeno smatraju medijima, kao što su novine, televizija ili radio, pridodaje jezik, govor, automobile (čak i električnu sijalicu) postulirajući da sve navedeno, kao tehnologija, posreduje u našoj komunikaciji a oblici ili strukture tih medija itekako utječu na to kako percipiramo i razumijemo svijet oko sebe. Medije, reći će nam McLuhan, možemo razumjeti onda kad uvidimo da su oni proizvođači čovjekovog perceptivnog aparata.

Na drugu stranu ako se, u svrhu boljeg razumijevanja samog perceptivnog mehanizma, okrenemo polju evolucijske biologije, tamo nalazimo, usudimo se reći, poslovično *kopernikanskom obratu* ravna otkrića neuroznanstvenika Donalda Hoffmana i njegovih suradnika s Kalifornijskog sveučilišta u Irvineu. Hoffmanova istraživanja ljudskog perceptivnog mehanizma, onoga što će se u povijesti znanosti zvati *humani sensorij*, dovela su do rezultata radi kojih se suvremena znanost opet nalazi na raskršću i to ne samo u području evolucijske biologije nego i u području filozofije uma. Hoffman, naime, ne samo da pokazuje kako se „kroz mehanizam prirodne selekcije naš sensorij razvio da nam sakrije (*sic!*) stvarnost“ nego na temelju rezultata predlaže i sasvim nove znanstvene paradigme²¹³. Kad Hoffman kaže da nam naš sensorij sakriva istinite informacije iza stvarnosti koja je osjetilno dostupna, one relativne, on u stvari postulira egzistenciju apsolutne stvarnosti koja je iza ljudske percepcije i kaže da nam ta, apsolutna stvarnost, ostaje sakrivena radi evolucije i njezinih zakona, posebno onoga o izboru na temelju prirodne selekcije.

Logični slijed navedenog nameće nam pitanje: ako su se naša osjetila evolucijskim mehanizmom preživljavanja i reprodukcije razvila i oblikovala da nam *sakrivaju stvarnost* (čitaj: da nas lažu) – kakvu vrstu i razinu komunikacije onda možemo očekivati od (suvremenih) medija koji su tih istih osjetila – proizvođači?²¹⁴

212 McLuhan, Marshall (2008). *Razumijevanje medija. Mediji kao čovjekovi proizvođači* (prev. David Prpa). Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga

213 Vidi: Hoffman, D. Donald (2019). *The Case Against Reality (Why Evolution Hid the Truth from Our Eyes)*. New York, London: W.W. Norton & Company. U području evolucijske biologije Hoffman ovo naziva sučeona teorija percepcije (izv. Interface Theory of Perception) a u području filozofije uma – teorija svjesnog realizma (izv. Theory of Conscious Realism).

214 Kad odgovorite na pitanje onda za obavijesti o indikacijama, mjerama opreza i nuspojavama upitajte nekog epikurejkoj praksi liječenja filozofijom vičnog liječnika ili ljekarnika. Ili pročitajte Sulejmanpašićev *back-to-the-future* „Žurnalizam – razarač čovečanstva“ iz 1936.

II.

„Povijest filozofije nas je naučila da nema kraljevskog puta u filozofiju. Svaki pokušaj prečaca u pravilu biva kažnjen nerazumijevanjem. Kako drugdje, tako i s misli Marshalla McLuhana. Naime, gotovo u pravilu njegov će opus kod interpretata biti reduciran na nekoliko slogana, mudrih izreka, sintagmi. Ocjenjuju se zatim uglavnom ti slogani na koje je njegovo djelo reducirano... Namjera McLuhanovog djela nije bila reducirati svijet na istinu jedne rečenice.“²¹⁵

Sead Alić ovdje govori o aforizmu koji je nezaobilazan od strane onih koji predstavljaju McLuhana u medijima, točnije, mjestima gdje se slika svijeta redovito svodi ili na istinu svejednog ili neistinu jednog naslova, o onom više pitanju bez upitnika nego iskazu – „medij je poruka“²¹⁶. Radi navedenog, a u želji da ga donekle razumijemo, promotrit ćemo McLuhana iz jedne druge rečenice – iz rečenice onih koji su, iz onoga što nam je poznato, na njega najviše utjecali jer – „Mi postajemo oni koje čitamo.“²¹⁷

Lisa Libby i Geoff Kaufman, komunikolozi i autori studije koja pokazuje u kolikoj se mjeri naša uvjerenja, a posljedično tome i naša ponašanja, oblikuju u procesu uživanja u narativ tijekom čitanja (doslovno: „proces preuzimanja tuđeg iskustva kao svojeg“) kažu da se u ljudskom umu tijekom čitanja događa „spontani proces preuzimanja identiteta lika u pripovijesti i simuliranja misli, emocija, ponašanja, ciljeva i osobina tog lika kao da su vlastite“²¹⁸. Ukratko, s obzirom na sadržaj, mi postajemo ono što čitamo u smislu da postajemo oni o kojima čitamo ili još preciznije – mi postajemo oni koje čitamo. Oni koje čitamo su oni *iza* rečenice a mi koji ih čitamo smo *ispred*.

Ako ćemo saznanja navedenih autora primijeniti u namjeri da ukratko opišemo osobu *ispred* gore navedenih „slogana, mudrih izreka i sintagmi“ onda ćemo reći da, premda nazivan „prorokom elektroničkog doba“ i medijskim „svecem zaštitnikom“, McLuhan ipak nije „pao s neba“. Njegov biograf Douglas Coupland kaže da je Marshall došao do svojih čuvenih zaključaka proučavajući reformacijske pamflete iz 16. stoljeća, perspektivu renesansnih crteža („bio je majstor prepoznavanja uzoraka“) i radove Thomasa Nashea (1567.-1601.)²¹⁹.

215 Alić, Sead (2009). „Poznati McLuhan“. *Esej: Tokovi misli*. Behar, br. 89, Zagreb, 2009., str. 25-31

216 1960. godine McLuhan je skovao izraz „medij je poruka“ čime je prvenstveno mislio da svaki medij isporučuje informacije na drugačiji način i da je sadržaj temeljno oblikovan medijem njegova prijenosa. U ovom kontekstu, a u vremenu kad je internet tek prelazio iz akademske istraživačke mreže u otvoreni javni sustav, Alan Kay (1994) je rekao: „Svaki medij ima poseban način predstavljanja ideja koje naglašavaju određene načine razmišljanja a umanjuju značaj onih drugih.“ Tako, iako televizijske vijesti imaju prednost pred novinskima jer nude „pokretnu“ sliku i prijenos uživo, čineći priču živopisnijom, one su također kao medij puno brže. To znači da se, iz izvjestiteljske struke govoreći, „pokrivaju“ puno više priča ali s puno manje „dubine“: televizijski narativ vjerojatno će biti blještaviji ali manje detaljan i s manje konteksta od iste priče objavljene u nekom mjesečniku ili knjizi. Radi ovoga će ljudi koji većinu svojih vijesti dobivaju s televizije, imati vlastiti pogled na svijet ili individualni doživljaj stvarnosti oblikovan ne sadržajem onoga što gledaju nego medijem kojim se sadržaj transferira. Zato je moguće da medij bez ikakvog sadržaja (McLuhan za primjer uzima električnu svjetlost) bude, makar lišen sadržaja – poruka.

217 Kaufman, G.F., Libby, L. (2012). „*Changing beliefs and behavior through experience-taking.*” *Journal of personality and social psychology* 103 1 (2012): 1-19 .

218 *Ibid.*

219 Coupland, Douglas (2013). *Extraordinary Canadians: Marshall McLuhan*. Toronto: Penguin Random House

Za utjecaj ovog potonjeg Coupland kaže da je *slučajan*: „To što je Marshall na koncu postao onim što je postao zbog proučavanja jednog engleskog satiričara, retoričara i kritičara iz 16. stoljeća jednako je neobično i plod slučajnosti kao da je proučavao uskrzne obrede u srednjovjekovnoj Francuskoj i na koncu postao nuklearni fizičar“²²⁰. Ali postoji nekolicina onih koji su McLuhana oblikovali *namjerno* ili bolje rečeno, oni pred čijim je rečenicama Marshall svojevremeno boravio i tako dopustio da bude (in)formiran²²¹. Jedan od njih je njegov profesor sa Sveučilišta u Manitobi, Henry Wilkes Wright (1878-1959) predavača na ondašnjem odsjeku za filozofiju i psihologiju za kojega se općenito drži da je bio najvažniji pojedinačni utjecaj na McLuhana dok je ovaj „tražio svoj vlastiti izričaj i ničeanski vlastite pojmove“.²²² Jednu od tih ideja, onu o medijima kao ekstezijama našeg osjetilnog mehanizma, 1955. godine McLuhan izlaže u svom članku „A Historical Approach to the Media“ gdje nalazimo sljedeće: „Uz pomoć Darwinovih pojmova prirodne selekcije bilo bi moguće razviti detaljnu teoriju različitih komunikacijskih medija. Medije možemo promatrati kao umjetne produžetke naše osjetilne egzistencije – svaki medij kao eksternaliziranu vrstu neke unutrašnje senzacije. U tom slučaju, kulturološko okruženje stvoreno ovakvom eksternalizacijom različitih osjetila, favorizira nadmoć jednog osjetila nad drugim a ova se stvorenja (mediji, *op.DK*) kroz različite mutacije bore u očajnom pokušaju da se adaptiraju i prežive.“²²³

McLuhanova obitelj je nakon njegove smrti darovala cijelu njegovu knjižnicu Sveučilištu u Torontu (Thomas Fisher Rare Book Library) a među knjigama su i danas, Marshallovom rukom na skoro svakoj stranici podcrtani, Wrightovi „Čudoredni standardi demokracije“ iz 1925. godine: „Zajedništvo ljudi kroz izravan, osobni kontakt u suvremenom je društvu nadomješteno i u velikoj mjeri zamijenjeno neosobnim zajedništvom i neizravnim kontaktom. Te aktivnosti neizravnog kontakta i komunikacije odvijaju se mehaničkim posredništvom i mehaničkim instrumentarijem usmenog i pisanog govora, praktične izrade i konstrukcije, te estetske percepcije i umjetničkog stvaranja. Ti mehanički faktori su *ekstenzije (ital. DK)* onih tjelesnih organa koje ima svako ljudsko biće i koji inače služe za međusobnu komunikaciju i povezivanje na osobnoj razini. (...) Tri su aktivnosti izravne međusobne komunikacije: dijalog, suradništvo i imaginativna simpatija. Spomenuta društvena mašinerija je njihova *ekstenzija (ital. DK)* u fizički svijet.“²²⁴

Profesor Wright 1937. piše članak „Mechanism and Mind in Present-Day Social Life“ (*Mehanizam i um u današnjem društvenom životu*) i objavljuje ga povodom 60. godišnjice Sveučilišta u Manitobi gdje kaže da su različite tehnologije, strojevi i mehanički instrumenti, koji su izvorno bili osmišljeni za olakšavanje čovjekovih aktivnosti, sad toliko eksternalizirali ljudske interese i aktivnosti da je

220 *Ibid.*

221 Lat. „informare“: od „in“ (iz vani prema unutra) i „forma“ (oblik); uobličiti, oblikovati

222 Prema: Franco, P. (2018). *Becoming Who You Are: Nietzsche on Self-Creation*. The Journal of Nietzsche Studies 49 (1): 52–77.

223 McLuhan, M. (1955). „A Historical Approach to the Media.“ Teacher's College Record, vol. 57, no. 2, 1955, pp. 104–110.

224 Wright, H.W. (1925). *The Moral Standards of Democracy*. New York: D. Appleton and Co. (86-87)

čovjekov osobni život osiromašen i da su njegove duhovne sposobnosti atrofirale od neupotrebe.²²⁵ Jednako tako kaže da uopće nije potrebno ni ilustrirati činjenicu o tome koliko su radio i film povećali doseg, raspon i raznolikost osjetilne stimulacije a, u kontekstu ljudskih moći izvanjskog djelovanja i čovjekovih motoričkih sposobnosti, isto bi se moglo reći za automobile, zrakoplove, alatničarske strojeve ili električne uređaje. Ipak, prema Wrightu, ni jedan od tih tehnoloških izuma nije doprinio unutrašnjem interpretativnom procesu ili kreativnoj imaginaciji. Zato, u naraštaju koji je zaokupljen novim rasponima vida i sluha i onome koji je opčinjen novim mehaničkim sredstvima i igračkama, sve gore navedene unutarne aktivnosti su potisnute u drugi plan gdje će na kraju zanemarene uvenuti.

Wright na koncu kaže da suvremeno (1937.g.!, *op. DK*) društvo nema hitnijeg ili više gorućeg problema nego što je pitanje utjecaja mehanike i mehaničkih medija na ljudske odnose i pojedinačne karaktere: „Tehnološki instrumenti svojom čudesnom varijabilnošću dominiraju našom civilizacijom i čine nas drugačijima od ljudi iz bilo kojeg prijašnjeg povijesnog razdoblja ali pitanje je na koji način to utječe na čovjekovu narav i na njegove odnose. Koje ćemo mjere poduzeti (u svrhu poboljšanja društva, *op. DK*) uvelike će ovisiti o tome na koji će način mehanički instrumentarij utjecati na ljudsku prirodu.“²²⁶ Wright tako zaključuje kako su sva ta ekonomska dobra u stvari proizvođači čovjekovih tjelesnih organa a „mehanička sredstva za transmisiju činjenica i mijenja“, telegraf, telefon, radio, novine, osvjetljene znakove i filmske žurnale, opisuje kao sredstva posredovanja koja povećavaju opseg prostora i vremena, povećavaju artikuliranost čovjekov govora, pisanog ili izgovorenog, te proširuju pojedinčev društveni utjecaj.

Na temelju ovih nekoliko Wrightovih misli lako nam je napraviti poveznicu s predmetima koji će McLuhana „zaokupljati tri desetljeća od pedestalih godina prošlog stoljeća:

- Ljudska su bića, kako individualno tako i društveno, trajno obilježena fenomenima posredovanja i međusobne komunikacije
- Tijekom ljudske povijesti došlo je do razvoja mehaničkih sredstava komunikacije koja izravno i neizravno utječu na povezivanje milijuna pojedinaca
- Ovaj je razvoj u suvremenom čovjeku izazvao krizu na osobnoj i društvenoj razini
- Tek će potpuno razumijevanje ove „društvene mašinerije“ dati doprinos razumijevanju svijeta kojim ova dominira i time prikladnoj uporabi ovih mehaničkih sredstava komunikacije
- Takvo razumijevanje u potpunosti je ovisno o istraživanju činjenice da su mediji u stvari ekstenzije čovjekovih kompetencija u materijalni svijet.“²²⁷

225 Wright, H.W. (1937). *Mechanism and Mind in Present-Day Social Life*. Manitoba Essays: Written in Commemoration of the Sixtieth Anniversary of the University of Manitoba. (mcluhansnewsociences.com; pristupljeno 28.8.22.)

226 *Ibid.*

227 Prema: McEwen, Cameron (2013). *Henry Wilkes Wright*. (<https://mcluhansnewsociences.com>; pristupljeno 28.8.22.)

Čitajući Douglasa otkrivamo kako je još jedna osoba snažno utjecala na formiranje McLuhanove misli a to je Alfred North Whitehead²²⁸. Poznati filozof tako kaže da gotovo sve nove zamisli pri nastanku sadrže i određeni aspekt „ludosti“ a to kod McLuhana postaje očito u načinu komunikacije njegovih ideja drugima. Coupland to opisuje ovako: „Marshall nije bio eksibicionist. Prije bi se moglo reći da je imao nešto što bi se moglo opisati kao stanje u kojemu se određeni oblici razmišljanja i postojanja mogu odvijati jedino u nazočnosti publike. Bilo mu je puno draže razmišljati u stvarnom vremenu, naglas, uz publiku ili studente koji bi služili kao katalizator. On je to nazivao konverzijom.“²²⁹

McLuhanova najveća poveznica s Whiteheadom jest u zauzimanju ovog potonjeg da se dođe do mjesta gdje empirijska znanost neće isključivati osobnu duhovnost i obratno. Whitehead je imao 63. godine kad je primljen na Harvard kao profesor filozofije. Svoja prva predavanja sazeo je u knjigu *Science and the Modern World* gdje je pisao o širenju i utjecaju znanstvenog materijalizma na pojedinca i društvo. Znanstveni materijalizam je bio svjetonazor koji je držao da je sva priroda sazdana iz materije i da je sve što se unutar te prirode događa u stvari materija u pokretu ili protok čiste fizičke energije. Whitehead je kritizirao ovaj materijalizam i zamjerao mu je to što je zamijenio apstraktni susatv matematičke fizike za konkretnu stvarnost prirode. Tako je išao prema integraciji znanosti i duhovnosti i htio je njihovu „osiromašujuću opoziciju“ preokrenuti u njihov „obogaćujući kontrast“. Njegova „znanstvena duhovnost“ je „iza stvari“; nešto što je stvarno a ipak treba biti realizirano; nešto što je udaljena mogućnost a ipak najveća od prisutnih činjenica; nešto što svemu prolaznom daje trajni smisao.“²³⁰

Vraćajući se tako na Alićevu sintagmu o „redukciji svijeta na istinu jedne rečenice“ možemo zaključiti sljedeće: Prvo, iza čuvene „rečenice“ nipošto nije samo jedan čovjek nego mnoštvo kojemu je medijska ekstenzija – McLuhan sâm. Drugo, iza čuvene „rečenice“ sasvim je sigurno samo jedna metafora, ona koja je i sama bivajući medijem - putokaz prema jednoj Stvarnosti iza: Mediju svih medija. Tamo, na utoku svih puteva, u dimenziji „iza zastora“, „Julija“ i „Sunce“ mijenjaju mjesta a metafora prestaje biti medij jer medij postaje metafora.

228 Whitehead, vjerojatno najpoznatiji po tome što je povijest zapadne filozofije opisao kao skup „fusnota“ ispod Platonovih ideja, držao je da civilizacija napreduje povećanjem broja važnih operacija koje možemo napraviti bez razmišljanja. Automatski. Rekli bi: mehanički. Da li je McLuhanu možda ovo bila inspiracija da 1961. godine u samo tri mjeseca iznjedri Gutenbergovu galaksiju, knjigu u kojoj analizira učinke masovnih medija, posebno tiskarskog stroja, na europsku kulturu i ljudsku svijest? Coupland doslovno kaže je McLuhan knjigu sklepaio. („to rig up“: eng. sklepati, peyor. loše napraviti, na brzinu, kojekako sastaviti; skalupiti [sklepati kućicu].; <https://jezikoslovac.com/word/qe68>; pristupljeno 1.9.2022.)

229 Coupland, Douglas (2013). *Ibid.*

230 Prema: Desmet, R. i Irvine, A. (2018) „*Alfred North Whitehead*“. The Stanford Encyclopedia of Philosophy.; <https://plato.stanford.edu/entries/whitehead/> (pristupljeno 1.9.2022.)

III.

U ekstenzijskim teorijama, kakva je i McLuhanova, središnje pitanje je ono o tome gdje završavaju ljudske sposobnosti a gdje počinju njihovi proizvođači. Ovo je posebno važno kad promatramo McLuhanovo korištenje pojma kognitivnih sposobnosti te njegovo promišljanje o odnosu osjetilnog aparata (tijela) i svijesti (uma).

U knjizi "The Birth and Death of Meaning" Earnest Becker nam daje nam sintezu znanja o ekstenzijama ljudskog tijela o kojima je govorio McLuhan i koje je znanost potvrdila istraživanjem. Becker kaže da je "ja" u tijelu, ali nije dio tijela; da je „ja“ simbolično i nije fizičko. „Tijelo je objekt u polju jastva: Ja je medij u kojemu živimo. Čovjekovo "Ja" je ovdje zbroj svega što čovjek može nazvati svojim, ne samo svoje tijelo i svoj um, već i odjeću i kuću, ženu i djecu"²³¹. Kaže se da što smo nesigurniji, to ova simbolička proširenja sebstva postaju važnija. Becker tako piše da kada ulažemo neopravdanu vrijednost u takve stvari kao što je skrnavljenje komada tkanine koji simbolizira našu naciju, onda je to pokazatelj da su naša samovrijednost ili naše samopoštovanje opali i da ovakvim precijenjivanjem simbola vjerujemo da možemo nadoknaditi taj gubitak. Dobivamo dobar osjećaj o vlastitoj vrijednosti dobivanjem vrijednosti u pseudopodu kao zastavi. Becker zaključuje: „Ovi pseudopodi nisu samo domoljubni simboli već uključuju gluposti poput automobila ili kravate. Možemo doživjeti živčane slomove kada drugi ne poštuju naše posebne objekte poštovanja.“²³²

Prije dvadeset i četiri stoljeća Aristotel je osjetio da će put znanosti krenuti tim smjerovima kada je u prvim redcima svoje *Metafizike* napisao da svi ljudi po prirodi žele znati i da je pokazatelj toga je užitek koji nalazimo u svojim osjetilima. Filozof je dodao da je osjetilo vida najomiljenije od svih ostalih percepcija: sluha, mirisa, okusa i dodira. Tehnološka ekspanzija u dvadesetom stoljeću usredotočila se na sluh i vid a najpoznatija sredstva za takvo proširenje su radio, telefon, film i televizija. Ali i ovo se mijenjalo nevjerojatnom brzinom. Poboljšanje kvalitete slike i zvuka mobilnih uređaja korak je prema drugoj razini promjene. Kroz njih opažamo vanjski svijet također i dodirrom jer mnogi imaju integrirane senzore temperature a zanimljivo je da oni dostižu višu razinu točnosti od onoga što mi možemo vidjeti ili čuti. Ono što je Aristotel mogao znati u trećem stoljeću prije Krista bilo je ograničeno na horizonte Mediterana i nešto više od pisanih izvještaja putnika i tko je onda mogao zamisliti da ćemo zahvaljujući robotu *Curiosityju* vidjeti slike Marsa te saznati sastav Marsovog zraka i tla. Danas smo već nadohvat ruke mobilnim uređajima koji će imati senzore koji prenose pokrete, mirise i teksture. Tehnologija je prisutna u svakom dijelu našeg života i zato možemo slobodno reći da nad svim vrstama razmišljanja u suvremenim društvima dominira onaj tehnički, fizikalistički način razmišljanja. A tamo gdje ljudi razmišljaju, tamo je filozofija: razmišljanje o razmišljanju samom. Zato je u srazu između tehnologije i uma nastala filozofija tehnologije, izraz koji će prvi put, krajem 19. stoljeća, upotrijebiti Ernst Kapp koji će u svom

²³¹ Becker, E. (1962). *The Birth and Death of Meaning: An Interdisciplinary Perspective on the Problem of Man*. London: Free Press

²³² *Ibid.*

radu²³³ promišljati o učincima upotrebe tehnologije na ljudsku zajednicu. Tako 1877. Kapp piše o tehnološkim artefaktima kao „projekcijama“ ljudskih organa, govori o „intrinzičnom odnosu koji nastaje između čovjeka i njegovih projekcija“ i kako „u oruđu čovjek neprestano proizvodi samoga sebe“ te istražuje povezanost između mnoštva različitih naprava i dijelova ljudskog tijela: „savijeni prst postaje udica, šupljina ruke zdjela; u maču, koplju, veslu, lopati, grabljama ili plugu, promatraju se razni položaji ruku, šaka i prstiju“. Mnoštvo radova²³⁴ će se, nakon Kappa, osloniti na ove ideje i iste će „produžiti“ na različite načine a to je vidljivo u slučaju Marshalla McLuhana koji shvaća tehnologiju na vrlo sličan način, kao neki oblik proširenja i s Kappom dijeli poglede na, naprimjer, željeznicu i telegraf (kao eksternalizaciju čovjekovog krvožilnog odnosno živčanog sustava) ali svemu daje vlastitu perspektivu govoreći o elektroničkim medijima ovako: „Tijekom mehaničkog doba proširili smo naša tijela u svemiru. Danas, nakon više od stoljeća elektroničke tehnologije, proširili smo naš središnji živčani sustav u globalni zagrljaj, ukinuvši vrijeme i prostor što se našeg planeta tiče“²³⁵. Elektronički mediji shvaćaju se kao proširenja funkcija obrade informacija središnjeg živčanog sustava. Posljedično, ljudsko biće u elektronskom dobu je doslovno, za McLuhana, „organizam koji sada nosi svoj mozak izvan svoje lubanje i svoje živce izvan svoje kože“.²³⁶

David Rothenberg, uz Kappa i McLuhana treći najznačajniji zastupnik teorije o tehnologijama kao ekstenzijama čovjekovih kompetencija u svojim promišljanjima naglasak stavlja na proširenje intencije, namjere, „volje“ i on tehnologiju razumije kao proces u kojem se, kroz proširenje ljudskih ‘aspekata’ i njihovih aktivnosti, navedene intencije ostvaruju: „Dio čovjekove biti je očit u stvarima koje gradimo, stvaramo i dizajniramo kako bismo Zemlju pretvorili u ‘svoje mjesto’. Tehnologije mogu proširiti sve one ljudske aspekte u odnosu na koje posjedujemo mehaničko razumijevanje. Teleskopi i mikroskopi mogu povećati oštrinu našeg vida, jer znamo nešto o tome kako naše oči optički percipiraju svijet. Ali mi ne možemo kroz tehnologiju produžiti naš osjećaj za ispravno djelovanje jer ne razumijemo način na koji taj mehanizam operira u nama samima.“ Odlazeći korak dalje, za njega tehnološki artefakti prestaju biti u prvom redu produžetak ljudskih sposobnosti nego postaju produžetak ljudskih namjera: „Govoriti o tehnologiji kao o proširenju znači da kada nešto napravimo, svoje namjere namećemo svijetu oko nas. Namjere ili želje obično su sadržane ‘unutar’ našeg vlastitog organizma, ali kako stvaramo tehnologije, te tehnologije postaju nositelji naših namjera, a time i njihove ekstenzije. Ukratko, tehnologija je sredstvo kroz koje se realiziraju ljudske namjere.“²³⁷

233 Kapp, Ernst (2018). *Elements of a Philosophy of Technology*. Trans. Lauren K. Wolfe. Minneapolis: University of Minnesota Press.

234 Lawson, Clive (2010). *Technology and the Extension of Human Capabilities*. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 40(2):207 - 223

235 McLuhan, M. (2008). *Razumijevanje medija: Mediji kao čovjekovi produžeci*. Zagreb: Golden Marketing/ Tehnička knjiga

236 *Ibid.*

237 Lawson, C. (2010). *Ibid.*

Ovdje postaje razvidno kako se osjetila, pasivni receptori okolišnih podražaja, posredstvom produžetaka iz slugu pretvaraju u gospodare a Hegel je u vrlo primjenjivom kontekstu rekao kako je povijest dokaz da ljudi nisu ništa naučili iz povijesti²³⁸.

Svaki je osjetilni doživljaj i povjesno i kulturološki kondicioniran: ljudi različitih vremena i različitih prostora, čuju, vide, kušaju, dodiruju i mirišu na sebi svojstven, jedinstven i neponovljiv način. Iz ovoga, ni jedno osjetilno iskustvo ne može biti univerzalno i sve je „u oku promatrača“, u svijesti onoga koji doživljaj – doživljava.

Povijesničari, analizom različitih tekstova ili nekih drugih artefakata, prirodu osjetilnih iskustava mogu samo zamišljati ali ničim ne mogu povratiti osjećaj o tome kako je prošlost mirisala niti kakvog je bila okusa. „Čak i kad bismo uspjeli izgraditi vremeplov, naša vlastita, kulturološki oblikovana osjetila, spriječila bi nas da neki srednjovjekovni grad doživimo kao srednjovjekovna osoba.“²³⁹ „Po dolasku na Karibe, u listopadu 1492., Kristofor Kolumbo doživio je osjetilnu eksploziju: nove mirise, tropske ribe, raspjevane raznobojne ptice i susret s nepoznatim narodom čiji su se nerazumljiv jezik i očiti nedostatak društvene organizacije odmah sukobili s njegovom percepcijom. Koliko možemo utvrditi iz europskih izvora i sačuvane arheologije, autohtoni otočani su sa svoje strane bili zapanjeni zvukom topovske paljbe, prvim susretom s kokoškom, ‘papirom koji govori’, mjedenim čepovima i zvončićima te okusom šećera. Mnogo je napisano o ovom prvom susretu između europskih i karipskih naroda, ali fokusiranje na osjetilnu dimenziju ovog susreta pomaže nam objasniti kasniju stravičnu priču o ropstvu, bolesti, ambiciji i pohlepi daleko bolje nego što to može bilo koja politička ili ekonomska analiza.“²⁴⁰ Abulafia je samo jedan od mnoštva povijesničara koji nam pokazuju kako je razumijevanje osjetilne percepcije („scientia“) bilo zloupotrebjeno na način da su „upravo osjetila, više od ijednog oružja, bila primarno sredstvo za ostvarivanje kolonijalističkih ciljeva“²⁴¹. Kolega mu historiograf, Mark M. Smith, jednako kao i Abulafia, istražuje „susret osjetila“ Kolumba i žitelja Novog svijeta te kaže: „Golotinja otočana istovremeno je privlačila je i sablažnjavala osjete Europljana. S jedne strane, otočani su doživljavani kao lijepi, kao oni koji žive u stanju djetinje nevinosti nalik onom u Edenskom vrtu: čak je i miris na povjetarcu imao miris raja. S druge strane, nedostatak odjeće činio ih je ranjivima i lakim plijenom konkvistadora: zato su ubijani, zarobljavani i silovani.“²⁴² Paradoksalno je ovo: njihova ljepota (gr. *aesthesis*: percepcija) je došljacima sugerirala da su otočani tjelesne a ne racionalne prirode a ovo uvjerenje bilo je pojačano njihovom nesposobnošću da komuniciraju prepoznatljivim govorom i činjenicom da ih nije dotakla *voda krštenja*, ključno

238 Hegel, G. W. F. (1899). *The Philosophy of History*, trans. J. Sibree, vol. 10, Introduction, p. 6

239 McCleery, I. (2009). *A sense of the past: exploring sensory experience in the pre-modern world*. *Brain*, Volume 132, Issue 4, April 2009, pp. 1112–1117

240 Abulafia, D. (2008). *The Discovery of Mankind*. New Haven and London: Yale University Press.

241 Hacke, D.; Musselwhite P. (2018). *Empire of the Senses: Sensory Practices of Colonialism in Early America*. Leiden and Boston: Brill Publishing

242 Smith, M. (2007). *Sensory History*. Oxford: Berg. Nav. u McCleery, Iona (2009). *Ibid*.

obilježje osobnog identiteta toga vremena. Radi ovoga je, u odnosu na jednom dehumanizirane otočane, sve bilo dozvoljeno.²⁴³

Od prvih „osloboditelja“ duše i „prosvjetitelja“ pameti, pa do danas, osjetilno iskustvo je postupno mijenjalo samopercepciju kako dominiranog tako i onoga koji je dominirao: suvremeni svijet nije ni mogao postati drugačiji nego svijet utemeljen na predrasudama koje su proizlazile (i još uvijek proizlaze) iz izgleda, zvuka, mirisa, okusa i taktilnosti – drugog i drugačijeg. Radi ovoga je ozdravljenje sadašnjeg stanja ljudske vrste potrebno tražiti u nadilaženju i osjetilnog. I njegovih produžetaka. Medija.

IV.

Filozofija je „pokušaj čovjeka da uz pomoć svojih misli epitomizira svoje vrijeme“²⁴⁴ a svestremeni Ralph Waldo Emerson (1803.-1882.), 1870. godine je u knjizi „Society and Solitude“ („Društvo i osama“), svoje vrijeme sažeo ovako: „Naše devetnaesto stoljeće je doba alata. Oni izrastaju iz naše anatomske strukture. ‘Čovjek je mjera svih stvari’, rekao je Aristotel²⁴⁵; ‘ruke su oruđe svih oruđa, um je oblik svih oblika’. Svi alati i strojevi na zemlji samo su produžetak udova i osjetila.“²⁴⁶ Isti autor za ljude svog naraštaja kaže da su se uz pomoć alata, „najvećih mogućih produžetaka čovjekovih sposobnosti“, „protegnuli u svakom pravcu“ i da se čini kao da su priskrbili „još ruku, nogu i očiju“²⁴⁷ a svoju misao o tehnologijama kao ekstenzijama čuvstava zaokružuje pišući o, iz povijesti medija poznatom Morseu i njegovoj ideji da svako slovo abecede pretvori u električni impuls: „Što da kažemo o prekoceanskom telegrafu, tom produžetku oka i uha, čija je iznenađujuća djelotvornost zapanjila ljudski rod, jer činilo se kao da intelekt odgaja surovu zemlju i da se u nevoljnom mozgu, po prvi put, u život budi misao.“²⁴⁸

Sedamnaest godina poslije, 1887., Henry Ward Beecher će u svojim „bilješkama s propovijedaonice“ zabilježiti kako je alat u stvari „produžetak ljudske ruke“ i kako „strojevi nisu ništa nego složeni alati“. Radi toga, nastavit će, „svaki onaj koji izumljuje strojeve značajno uvećava čovjekove sposobnosti i blagostanje“²⁴⁹ a u svom oduševljenju *novim* tehnologijama, njegovom vremenu suvremeni medij,

243 Ako su osjetila sredstvo kolonizacije, koliko su više sredstvo kolonizacije proizvedeci osjetila – mediji. Zato nije ništa iznenađujuće da su i povijesni i suvremeni mediji produžena ruka „carstva“: tobože unaprijeđujući novim tehnologijama kvalitetu života koloniziranih, „imperij“ svevidećim okom istovremeno i gleda i gledan je.

244 Alić, Sead (2010). *Philosophy of Media – Is the Message*. Synthesis Philosophica 50. (2/2010) pp. 201-210

245 Kako se ovdje radi o „navođenju navoda navodnog navoda“ (Sokratov navod Protagore u Platonovom spisu Teetet, 152a) Emersonu se nema što zamjeriti jer je ovaj ionako držao da je svaki čovjek „ukupnost citata svih njegovih pret-hodnika“.

246 Emerson, Ralph Waldo (1870). *Society and Solitude. Twelve chapters*. Boston and New York: Houghton, Mifflin and Co. (str.129)

247 Emerson, Ralph Waldo (2000). *The Essential Writings of Ralph Waldo Emerson*. Brooks Atkinson, ed.; New York: The Modern Library (str.860)

248 Emerson, Ralph Waldo (1870). *Ibid.* (str.132)

249 Beecher, Henry Ward (1887). *Proverbs from Plymouth Pulpit*. William Drysdale, ed. New York: D. Appleton and Co. (str.44)

prije spomenuti telegraf, učinit će metaforom samog Logosa, posrednika između „Božjeg srca i ljudske patnje“.²⁵⁰

Stav da su tehnološki izumi, ovdje komunikacijski alati, produžetak čovjekovih sposobnosti, posebno čovjekovih osjetila, nije bio rezerviran samo za protestantske *heretike* i *etike*, Emersona i Beechera jer Ogden i Richards, jedni od pionira semiotike, 1923. u „The Meaning of Meaning“, „značenju značenja“, ovako kažu za medij jezika i medije općenito: „Premda se o jeziku često govori kao o komunikacijskom mediju, bilo bi bolje držati ga alatom; svi alati su ekstenzije ili istančanja naših osjetilnih organa. Teleskop, telefon, mikroskop, mikrofon...(mediji, *op.DK*) su naši produžeci, bilo da su, kao produžeci osjetila receptivni, bilo da su, kao sredstva kojima se nastavlja naše aktivnosti – manipulativni.“²⁵¹

Teoretičar suvremenih medija, Robert K. Logan, nastavljajući povijesni niz onih koji su o medijima govorili kao našim vlastitim ekstenzijama, navodi Lewisa Mumforda i njegov rad iz 1934., „Technics and Civilization“: „Alati i pribor koje je čovjek koristio tijekom većeg dijela svoje povijesti bili su, uglavnom, produžeci njegova vlastitog organizma; oni nisu imali – što je još važnije, činilo se da nisu imali – samostalno postojanje. Alati su, onome koji ih je koristio, izoštravali oči i usavršavali njegove vještine istovremeno ga učeći da poštuje prirodu materijala koji obrađuje. Alat je čovjeka doveo u veću harmoniju s okolinom, ne samo zato jer mu je omogućio da okolinu preobličava nego zato jer mu je pokazao njegova ograničenja. U snu je čovjek bio svemoćan: u stvarnosti je morao odmjeriti težinu kamena kako ne bi klesao stijene veće od onih koje može nositi.“²⁵²

Ovako Logan dolazi do Marshalla McLuhana za čiju knjigu „Understanding Media: The Extensions of Man“ kaže da se nadograđuje na Ogdena, Richardsa i Mumforda i gdje je McLuhanova izreka o tehnologijama koje „nisu ništa drugo nego produžetak nas samih“, središnja tema njegovog razumijevanja medija i načina na koji isti utječu na ljude.²⁵³

Marshal McLuhan je, prema Phillipu Breyu, a zajedno s Ernstom Kappom i Davidom Rothenbergom, najznačajniji zastupnik teorije o tehnologijama kao ekstenzijama čovjekovih kompetencija, teorije koja u svom osnovnom obliku drži da su „tehnički predmeti produžetak čovjekovog organizma na način da ili repliciraju ili amplificiraju tjelesne i mentalne sposobnosti“.²⁵⁴ Navedenu teoriju McLuhan

250 Beecher, Henry Ward (1887). *Ibid.* (str.146)

251 Ogden, C.K., Richards I.A. (1923). *The Meaning of Meaning. A study of the influence of language upon thought and of science of symbolism.* New York: A Harvest Book (str.98); Već se ovdje, premda između redova, može iščitati zlosutni navještaj medijske zlouporabe jer mediji izlaze iz „Emerson-Beecherove“ propovijedničke domene „pokoravanja Zemlje“ (prema: Biblija, Postanak 1:28) i postaju sredstva, prvo manipulacije a onda i pokoravanja Zemljanih: „kad baš i ne možemo pokazati sve medvjede koje smo ulovili, onda pričamo lovačke priče, crtamo lovačke slike i, za jednu nijansu profinjenije od jezika i crteža, proizvodimo lovačke fotografije“.

252 Mumford, Lewis (1934). *Technics and Civilization.* London: Routledge and Kegan Paul Ltd. (str.347); nav. u Logan, Robert K. (2019). *Understanding Humans: The Extensions of Digital Media.* Information 2019, 10, 304. Department of Physics and St. Michael's College, University of Toronto, Canada

253 Logan, Robert K. (2019). *Ibid.*

254 Brey, Phillip (2000). *Technology as Extension of Human Faculties.* Metaphysics, Epistemology, and Technology. Research in Philosophy and Technology, vol 19. Ed. C. Mitcham. London: Elsevier/JAI Press. (str.19)

već 1966. stavlja u podnaslov svoje knjige, gdje u samom uvodu piše: „Tijekom mehaničkog doba produžili smo svoja tijela u prostoru. Danas, nakon više od stoljeća električne tehnologije, i naš središnji živčani sustav sudjeluje u globalnom zagrljaju, a prostor i vrijeme, barem na našem planetu, više ne postoje. Veoma brzo približavamo se završnoj fazi čovjekovih produžetaka - tehnološkoj simulaciji svijesti, kada će kreativni proces spoznavanja kolektivno i združeno obuhvaćati cijelo ljudsko društvo, jednako kao što smo preko raznih medija već produžili svoja osjetila i živce.“²⁵⁵

Brey će McLuhanov stil nazvati „neformalnim“ i načinom pisanja koji nam „ne daje jasnu definiciju ekstenzije, niti produžetke precizno klasificira“ ali unatoč tome je iz McLuhana moguće iščitati što isti misli kad kaže „produžetak“. Ovo posebno dolazi do izražaja kad McLuhan umjesto „produžecima“ medije naziva „prevoditeljima“²⁵⁶, „pojačivačima“²⁵⁷ i „replikama“²⁵⁸ a iz čega zaključujemo da su McLuhanovi mediji amplifikacija i akceleracija postojećih ljudskih kompetencija i ponašanja. I sam McLuhan piše u 10. poglavlju: „U ovoj se knjizi stalno ponavlja da sve tehnologije produžuju naš tjelesni i živčani sustav kako bi se povećala moć i brzina. Ako, opet, takvih povećanja moći i brzine ne bi bilo, naši novi produžeci ne bi se javljali ili bi bili odbačeni.“²⁵⁹

U društvima koje nazivamo tradicionalnima način razmišljanja je oblikovan običajima i mitovima koje nije moguće objasniti i opravdati racionalnim putem i zato tradicionalna društva zaziru od, a mogli bi reći i zabranjuju, pitanja koja bi „poljuljala“ njihov sustav vjerovanja. Povijest nam pokazuje da su društva koja nazivamo „modernima“, suvremenima, bila ona društva u kojima su se gore navedeni, tradicionalni sustavi, prvi put otvoreno kritički propitivali a Prosvjetiteljstvo 18. stoljeća je tražilo da se svi običaji i institucije opravdaju kao korisni za čovječanstvo. Upravo pod utjecajem ove „potražnje“, znanost i tehnologija su postale nova osnova za vjerovanje a kultura je bila preoblikovana u onu koju danas nazivamo racionalnom.

Tehnologija je vremenom postala toliko sveprisutna u ljudskim društvima da se ona nisu mogla oduprijeti dominaciji „tehnologijskog“ načina razmišljanja. Znanstvena i tehnološka racionalnost postala je prostor uma u kojemu se tehnologija prihvaća jednakom lakoćom kojom su se u tradicionalnim društvima prihvaćali mitovi i običaji. U kontekstu prosvjetiteljskih zahtjeva za korisnošću, ova kultura je zaista korisna i ovdje ne moramo spominjati na koje su sve načine znanost i iz nje izlazeća tehnologija, koja povratno, opet omogućuje znanstveni progres, u korisnom smislu unaprijedile ljudski život. Ali utilitarnost je samo jedan aspekt i zato će filozofija s punim pravom

255 McLuhan, Marshall (2008).*Ibid.* (str.9)

256 Umjesto Prpinog izraza „pretvarači“ (pog.VI) prevodimo prema izvorniku „translators: hrv. prevoditelji“. Smatramo da je izraz „prevoditelji“ bolji iz razloga što je prevođenje kao aktivnost promjena jezičnog koda poruke a ne promjena njezine „tvari“ tj. suštine (što sugerira „pre-tvar-anje“).

257 „U slušno-taktilnoj Europi televizija je pojačala osjet vida...“ (str.44) ili „Kao pojačanje i produženje vizualne funkcije, fonetsko pismo u svakoj pismenoj kulturi umanjuje ulogu ostalih osjetila: sluha, opipa i okusa.“ (str.79)

258 „Ukratko, mudrost mita o Narcisu nikako ne govori da se Narcis zaljubio u nešto što je smatrao za vlastitu ličnost. Njegovi bi osjećaji prema tomu liku očito bili posve drukčiji da je znao kako ovaj predstavlja njegov produžetak (*extension*) ili repliku (*repetition*).“ (str.41)

259 McLuhan, Marshall (2008).*Ibid.* (str.83)

početi sa svojim pitanjima o tome koliko je tehnologija unaprijedila ljudski život u drugim aspektima tj. u onom vrijednosnom, etičkom ili općenito oplemenjujućem smislu.

Američki filozof Andrew Feenberg kaže da su se ova pitanja nalazila u samim začecima tzv. zapadne misli i da je sama filozofija započela kao „tumačenje svijeta na osnovi činjenice da je čovječanstvo ‘radna animalna vrsta’ koja postojano radi na transformaciji prirode“²⁶⁰. Isti autor kaže da iz ovakvog svjetonazora izlaze temeljne različitosti filozofijskih pravaca zato suprotstavlja pojmove *physis* and *poiêsis* te egzistenciju i esenciju. Feenberg zaključuje: „Mi, kao i oni (antički filozofi, *op.DK*), razlikujemo prirodu i stvari koje proizvodimo, artefakte. Mi, kao i oni razlikujemo egzistenciju i esenciju. Ali naše definicije tih pojmova su različite. Za nas, esencije su dogovorene a ne stvarne. Značenje i svrha stvari je nešto što stvaramo a ne nešto što otkrivamo. U skladu s tim se proširuje procjep između čovjeka i svijeta. Mi više nismo u svijetu kao „kod kuće“, mi svijet podlažemo sebi. Osnovna razlika između nas i njih je ontologija. Ova naša ontologija se više ne bavi pitanjem što nešto jest nego kako nešto radi. Znanost odgovara na ovo pitanje ali esencija, suština, ostaje sakrivena.“²⁶¹ U ovakvom poretku stvari, tehnologija susreće prirodu kao sirovi materijal, ne kao ono što se razvija samo po sebi i samo iz sebe nego kao nešto što treba biti transformirano u što god mi poželimo. U ovome je razlika između mehanicističkog i teleološkog²⁶² pogleda na svijet: svijet je, prema prvom, ovdje bez neke inherentne svrhe i kao takav, treba bi kontroliran i iskorišten. Ako ovako razumijemo stvarnost onda nema nikakve zapreke našim „istraživanjima“ svijeta: sve je dozvoljeno.

Paralelno s ovim stavovima postoje i ona razmišljanja koje općenito nazivamo determinističkima: u sociologiji se, još od Marksa, drži da je tehnološki napredak ono što pokreće svjetsku povijest. Deterministi ne vjeruju da ljudi kontroliraju tehnologiju nego sasvim suprotno, da tehnologija kontrolira ljude. U ovom smislu svako znanstveno ili tehnološko otkriće, adresira neki aspekt naše naravi, ili ispunja neku od naših osnovnih potreba ili postaje ekstenzija naših sposobnosti. Odavde ideja o, prvo tehnologiji a onda i medijskoj tehnologiji i medijima samima, kao ekstenzijama čovjeka i odavde promišljanja o tome kako je u suvremenom svijetu tehnologija nadišla svaku drugu vrijednost²⁶³ i odavde misao o tome kako smo, kao ljudi, samima sebi postali strojevi: počevši od

260 Feenberg, Andrew (2022). *Meaning and Existence*. Dialogues in Philosophy and Technology. Research Seminar VII (16/17 March 2022). (<https://www.youtube.com/watch?v=0GIzvpmlQI&t=1333s> ; pristupljeno: 1.07.22.)

261 Feenberg, Andrew (2022). *Ibid.*

262 „Teleologija (grčki τέλος, genitiv τέλεος; kraj, svršetak; cilj, svrha + -logija), prema Ch. Wolffu (koji je skovao izraz), znanost o svrhovitosti. Prema tomu je nauku teleologijski (svrhovito) određeno ne samo ljudsko djelovanje nego i cjelokupno događanje u prirodi i povijesti. Teleologija je antropocentrična kada pretpostavlja da je sve stvoreno kako bi bilo na raspolaganju čovjeku, metafizička kada tvrdi da sve u svijetu ima svoju posljednju svrhu i da je prožeto njome, transcendentna kada pretpostavlja neko izvansvjetno biće koje postavlja svrhe, imanentna (u Aristotelovu smislu) kada svrhe promatra kao one koje leže u samim stvarima. Po I. Kantu, teleologija je samo regulativna, heuristička, tj. ona ima značenje samo za spoznaju izvanjskoga svijeta, ali ništa ne govori o njem samom.“; teleologija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 11. 7. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60737>>.)

263 Prema: Carman, Taylor (2009). *Heidegger's Analytic. Interpretation, Discourse and Authenticity in Being and Time*. Cambridge: Cambridge University Press.; Heidegger kaže da kao ljudi možda tehnologijom kontroliramo svijet ali nemamo kontrolu nad našom opsesivnom potrebom za kontroliranjem.

polica naših knjižara pa do svih drugih mjesta razmjene informacija, opremljeni smo ekvivalentima „priručnika“ ili „upustava za upotrebu“ u svakom aspektu života, od ljubavi, spolnosti i odgajanja djece do prehrane, gimnastike, zabave, zarađivanja i čega sve ne²⁶⁴. Samima sebi. Strojevi²⁶⁵.

Autor Reitlinger kaže da se na ovome mjestu sve svodi na dvojbu: hoće li neki naraštaj izumiti kvalitativne alate za poboljšanje kvalitativnih osobina i tako nam pomoći da se uskladimo s jednim što je postojano, s procesom promjene ili će nas, zaslijepljene svjetlom globalnog ekrana – progutati tehnološki mrak? Još uvijek ne možemo posredstvom tehnologije osjetiti vjetar, miris mora ili okusiti komad voća. Videoigre su napredovale s osjetilnim iskustvima inercije. Dexmo rukavica, na primjer, omogućuje hvatanje virtualnih objekata s(t)imulirajući da su fizički. To je otvaranje novih osjećaja i možda novih osjetila. Tehnologija će nam pomoći da slušamo druge frekvencije, uhvatimo nove okuse ili uhvatimo pogled na ono što neke životinje mogu samo promatrati. Sve je to uzbudljiv i neistražen horizont. Jačanje naših osjetila također znači podizanje naših mogućnosti znanja. Još više kada će nam međusobna povezanost ovih osjetila moći dati do znanja što milijuni ljudi percipiraju. To bi bilo bitno za, na primjer, osjećaj planeta. Tu se pojavljuju i granice poštivanja privatnosti i za sve to se svakako moramo pripremiti. Jer da bismo ušli u svijet zajedničke senzorne revolucije, shvaćajući njezine mogućnosti i granice, morali bismo razviti još jednu sposobnost za koju je Aristotel naslućivao da je važna: djelovanje s moralnom odgovornošću.

V.

Ljudska su bića, kako individualno tako i na društvenoj razini, trajno obilježena fenomenima posredovanja i komunikacije. Posredovanje je kao proces evoluiralo kroz mnoštvo mehaničkih sredstava i došli smo do toga da je sam medij važniji od sadržaja kojega posreduje jer – „medij je poruka“. Zato nas McLuhan potiče da o medijima razmišljamo uz pomoć Darwinovih pojmova prirodne selekcije i upućuje nas da, ako želimo ispravno protumačiti svijet kojim mediji dominiraju nad ljudima, trebamo znati da je takvo razumijevanje u potpunosti ovisno o istraživanju činjenice da su mediji u stvari ekstenzije čovjekovih kompetencija u materijalni svijet. Mediji su naši proizvođači, bilo u, kao proizvođači naših osjetila, receptivnom, bilo u, kao sredstva kojima se nastavljaju naše aktivnosti, manipulativnom smislu. Na drugu stranu, evolucijski nas je mehanizam oplemenio u fizičkom ali potkapacitirao u metafizičkom kontekstu: naš sensorij se razvio da nam pokaže onu verziju svijeta koja će nam omogućiti opstanak na planeti ali ništa više od toga. Tako, ako su mediji ekstenzija našeg humanog perceptivnog aparata oni su po prirodi i ekstenzija onoga što nam naša osjetila čine: sakrivaju nam istinu a pokazuju nam samo ono što nam je potrebno da bi ispunili svoje primarne evolucijske potrebe. U ovom kontekstu bi bilo puno jednostavnije razmišljati o utjecaju medija na pojedince i na društvo u cjelini jer bi kretali od premise da nam mediji po svojoj naravi, kao ekstenzije osjetila koja nam sakrivaju istinu, i sami tu istu istinu – moraju sakriti. Razumijevanjem

²⁶⁴ *Ibid.*

²⁶⁵ Reitlinger E. u: Kapp, Ernst (2018). *Ibid.*

medija kao ljudskih produžetaka vidjeli bi razloge atrofije onoga što Wright, McLuhanov profesor s početka, naziva interpretativnim procesom i kreativnom imaginacijom i u jednoj drugačijoj budućnosti „svijet bi pripao nama jer bi proniknuli kroz njegovu iluziju“.

Literatura:

- Abulafia, D. (2008). *The Discovery of Mankind*. New Haven and London: Yale University Press.
- Alić, S. (2009). „Poznati McLuhan“. *Esej: Tokovi misli*. Behar, br. 89, Zagreb, 2009., str. 25-31
- Alić, S. (2010). *Medij jezika*. Metodički ogledi 17 (2010) 1-2. str. 107-132
- Alić, S. (2010). *Philosophy of Media – Is the Message*. *Synthesis Philosophica* 50. (2/2010) pp. 201-210
- Becker, E. (1962). *The Birth and Death of Meaning: An Interdisciplinary Perspective on the Problem of Man*. London: Free Press
- Beecher, H.W. (1887). *Proverbs from Plymouth Pulpit*. William Drysdale, ed. New York: D. Appleton and Co. (str.44)
- Brey, P. (2000). „*Technology as Extension of Human Faculties*“. *Metaphysics, Epistemology, and Technology*. *Research in Philosophy and Technology*, vol 19. Ed. C. Mitcham. London: Elsevier/JAI Press. (str.19)
- Coupland, D. (2013). *Extraordinary Canadians: Marshall McLuhan*. Toronto: Penguin Random House
- Emerson, Ralph W. (1870). *Society and Solitude. Twelve chapters*. Boston and New York: Houghton, Mifflin and Co. (str.129)
- Emerson, Ralph W. (2000). *The Essential Writings of Ralph Waldo Emerson*. Brooks Atkinson, ed.; New York: The Modern Library (str.860)
- Franco, P. (2018). *Becoming Who You Are: Nietzsche on Self-Creation*. *The Journal of Nietzsche Studies* 49 (1): 52–77.
- Hoffman, D.D. (2019). *The Case Against Reality (Why Evolution Hid the Truth from Our Eyes)*. W.W. Norton & Company, New York, London
- Kapp, Ernst (2018). *Elements of a Philosophy of Technology*. Trans. Lauren K. Wolfe. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Kaufman, G.F., Libby, L. (2012). „*Changing beliefs and behavior through experience-taking*.“ *Journal of personality and social psychology* 103 1 (2012): 1-19
- Lawson, C. (2010). *Technology and the Extension of Human Capabilities*. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 40(2):207 – 223

- Logan, R.K. (2019). *Understanding Humans: The Extensions of Digital Media*. Information 2019, 10, 304. Department of Physics and St. Michael's College, University of Toronto, Canada
- McLuhan, M. (1955). „A Historical Approach to the Media.“ Teacher's College Record, vol. 57, no. 2, 1955, pp. 104-110.
- McLuhan, M. (2008). *Razumijevanje medija. Mediji kao čovjekovi produžeci*. prev. David Prpa. Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga
- Ogden, C.K., Richards I.A. (1923). *The Meaning of Meaning. A study of the influence of language upon thought and of science of symbolism*. New York: A Harvest Book (str.98)
- Pais A. (1982). *Subtle is the Lord : The Science and the Life of Albert Einstein*. Oxford: Oxford University Press
- Wright, H.W. (1925). *The Moral Standards of Democracy*. New York: D. Appleton and Co. (86-87)

Sensorium McLuhanus

Abstract

In this paper, we analyze some of the basic theses of media theorist Marshall McLuhan and compare them with relevant contemporary theories. Furthermore, having defined the relationship between technological inventions, extensions and technological determinism, we explore arguments about the historical and cultural conditioning of human perception. We observe the phenomenon of perception in the philosophical sources of ancient Greece and compare it with the knowledge of contemporary neurobiology. We present the specifics of Donald Hoffman's Interface theory of perception and analyze the phenomena of space and time in relation to his theses. In the context of the confrontation of old and current theories, we define the conclusion about media as extensions of the human sensorium.

Key words: *McLuhan, Hoffman, media as extensions, human senses, perception.*

This journal is open access and this work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.